

СХВАТАЊЕ ИСТОРИЈЕ У СТАРОМ ЗАВЕТУ

Златко Вујановић*
Епархија шумадијска,
Аранђеловац

Апстракт: У основи текстовца Светио Писма Старој Завести појам историје је усмерен на Бога и човека. Бога који активно учествује својом блашћу у историји, и човека који у свему томе удеоначари и као историчар сведочи. Јудејско схватање историје темељи се на историјским догађајима у којима Бог игра важну улогу. Бог се у старозаветним списима појављује као активни учесник у историји спасења јеврејског народа. У истраживању светиоисамских текстова рад нуди модел тумачења историје као Божије и човековој садејства у времену и простору старозаветној свети.

Кључне речи: Стари Завет, историја, Бог, човек.

„Он мења доба и времена“ (Дан. 2, 21).

„Ако човек није потребан Богу, онда целокупна историја човечанства, како неизмерна страдања тако и најблиставији узлети духа, јесу фарса коју нико не може оправдати.“¹

Увод

Када се промишља старозаветно схватање историје, корисно је, чини се, детаљно изучити и сагледати старозаветне списе. Питања на која би се тражили одговори могла би гласити: *Како сазнати смисао историје у списима Старој Завести? Како раскрыти тајну историје?*

* zlatkovujanovic@gmail.com.

¹ Ромило Кнежевић, „Истинска уметност ствара вечност“, *Полишика*, додатак „Култура–Уметност–Наука“, 11. април 2015.

Који је смисао човековој живљења и деловања у историји? Како ироничну и унутрашњу суштину историје? Коначни и свеобухватни одговор на ова питања чини се немогућим, нарочито данас када се уврежило мишљење како је немогућа било која универзална наратија и када се прихватила теза да је раздобље „великих прича“ (макар оне биле и библијске) које би тумачиле стварност ствар прошлости. Па ипак, та питања би се могла поставити у оквирима библијске књижевности, а најпре у списима насталим из пера старозаветних аутора. Упознавање са теолошком идејом историје скривеном иза библијских текстова, и уопште библијско-теолошко сагледавање историје изабраног народа јесте предмет нашег истраживања.

1. Бог историје

Бог који се открио у Библији, Бог је историје.² Историја и географија важни су чиниоци у његовом старозаветном и новозаветном откривењу. Идеја о историји као уједињеном низу догађаја не постоји код старих народа Блиског истока. Писани споменици о догађајима који су сачувани сведоче како нема покушаја да се у догађајима истакне законитост, нити покаже развој у животу и култури народа. Тим народима је њихов властити почетак предмет митологије, а не историје. Како примећује Мекензи, „митски догађај је стални догађај који се понавља у цикличном ритму; то је годишњи повратак раздобља, окретање небеских тела, смена дана и ноћи, вечни конфликт између реда и хаоса“.³ За разлику од митског догађаја, историјски догађај је контингентан, појединачан и непоновљив.

Грци су отпочели данашње схватање историје, али ни они нису превазишли циклични идеал историје, односно циклично време, које се понавља до у бескрај.⁴ Антички свет схвата историју у круговима, циклусима, затвореном кружењу којем се не назире крај, а увек се враћа на почетак, што значи да нема праволинијског напредовања у времену. Наравно, овде треба напоменути чињеницу да је чак и у позној антици било филозофа, као и историчара и научника, који су

² Даниловим речима казано: Бог небески господар је историје. Види Илија Томић, *Старозаветни пророци*, Београд 2013, 155.

³ L. J. McKenzie, „Starozavjetna biblijska teologija“, у *Biblijska teologija Starog Novog zavjeta*, Zagreb 1980, 192.

⁴ Често навођена промена из цикличног у праволинијски образац историјског тока, може се сматрати истинитом само у најширем смислу речи. Опширније о овоме види: Ернст Брајзах, *Историографија*, Београд 2009, 114–115.

време сматрали нецикличним.⁵ Стога се уз извесна поједностављивања грчке мисли може рећи да се за Грке догађаји могу учинити схватљивима једино ако их преточимо у циклусе који се понављају. У таквом циклусу догађаји се одвијају по предвидљивом нацрту. Тај нацрт историје какав се опажа у Херодотовом извештају о Персијанским ратовима и Тукидидовој историји о Пелопонеском рату садржи исти осећај неизбежности, који је стални мотив грчке трагедије. У грчкој и римској митологији и генеалогiji прошлост се осавремењује као трајни извор; по јеврејском и хришћанском схватању историје прошлост је обећање будућности.⁶

У вези са схватањем света као затвореном кружењу којем се не види крај јесте и прослов Књиге Проповедникове. Ова књига је једна од најзагонетнијих и, за тумачење, најтежих текстова. У овом чувеном прослову се, такође, указује на историју схваћену као вечно враћање истог. Што је било то ће бити, што се чинило то ће се чинити, и нема ништа ново под сунцем (Проп. 1, 9). Поучни карактер ове библијске књиге остаје у сенци овако снажног прослова, у коме наизглед нема трачка светлости. Међутим, у овој књизи наилазимо на назнаке сврхе историјског кретања, свеједно што људима није могуће да разабере стварни смисао сопствене судбине. Ипак, проповедник није песимиста у шта би га довело циклично схватање света и историје, он се ипак радује стварању и створеном (Проп. 11, 7).

„У односу на архаичне и палео-оријенталне религије, као и у односу на митско-филозофска схватања Вечног Повратка каква су била изграђена у Индији и Грчкој, јудаизам представља капиталну новину.“⁷ У старозаветним списима се може наћи јединствен поглед на историју. Стари Завет је, наиме, јединствена збирка историјских докумената. Историјски оквир доминира целокупном збирком. Пентатеух (Тора) представља историју настанка Израиља. Историјским књигама се придружују и пророчки списи који су, такође, одговор на одређене догађаје у историји. Мудросне и песнички интониране књиге Старог Завета могу се учинити потпуно ванврменским. Па ипак, оне су такође укључене и збирку којом доминира историја, премда не спадају у ту збирку

⁵ Уп. Цералд Цемс Витроу, *Време кроз историју*, Београд 1993, 62. Уосталом, процес кружења не значи просто понављање, то понављање носи са собом изван нови садржај, али упркос свим променама сâм процес друштвеног развоја одише спокојством јер се стално изнова догађа оно што се догађало, те и поред све неизвесности исхода догађаја у сваком конкретном случају, у начелу нема ничег што би могло бити изненађујуће.

⁶ Уп. Karl Levit, *Svjetska povijest i događanje spasa*, Sarajevo 1990, 31–32.

⁷ Мирче Елијаде, *Светло и њрофано*, Београд 1998, 142.

у строгом смислу речи. Достојно пажње је и то што многи наслови псалама представљају занимљив пример историјског начина размишљања; ти наслови су покушаји, неретко нагађања, да се пронађе погодан тренутак у Давидовом животу када је дотични псалам написан. Отуда, Стари Завет јесте историја у коју су уткане друге врсте литературе.

2. Историја сусретања

Библија нам, пре свега, открива да се Бог налази *на ѿочешку* историје, да је овдашњи свет позван у постојање Његовом вољом и да му само Његова воља допушта да он и данас постоји.⁸ Ипак, један тренутак у историји човечанства пореметио је хармонију света, те је настала свесветска трагедија.⁹ С тим у вези, историја је, у суштини, била простор у којем се драма појединачног и друштвеног живота одиграла према Јахвеовој сврси, а космичко време је напросто сведочило о делима Јахвеовим и његовој моћи над свемиром. Јеврејски народ је, дакле, веровао да је све у рукама Божијим и да је све потчињено његовој вољи.¹⁰

Старозаветни списи јесу, заправо, историја Израиља, али не историја у данашњем смислу речи. За Израил историја је време сусретања са Јахвеом. Сама идеја да је историја процес који има почетак, средину и крај настала је са Израиљом. Божија воља управља тим процесом. Друкчије речено, Бог је Господ историје,¹¹ господар твари. Вера у Бога као господара историје најупечатљивије је приказана у поуздању молитвеника да ће бити услишен, заснованом на Божијем сведочењу у историји свога народа.¹² Уверење да Бог активно делује међу свим народима на земљи утемељено је у Светом Писму,¹³ премда га свакако треба схватити у контексту Божијег одабира једног на-

⁸ Јован Мајендорф, „Бог у историји“, *Теолошки ѿоѿлеги* 1–3, Београд 1985, 147.

⁹ Уп. Пост 3.

¹⁰ „They believed that all history is in the hands of God and subject to His sovereign will, so that the story of all nations and peoples is a unity and not assortment of separate items and diverse strands of developments“ (Cf. Eric Charles Rust, *The Christian Understanding of History*, London 1947, 18). Дакле, у Старом Завету се говори о једном Богу који делује у историји и спасоносно води Израил.

¹¹ Назив преузет из истоимене књиге Жана Данијелуа. Види: Jean Daniélou, *The Lord of History*, trans. Nigel Abercrombie (Cleveland, Ohio: The World Publishing Co., 1968).

¹² Упореди Пс. 21, 5; 65, 6–10; 102, 7 и друге.

¹³ Писмо на више места говори о томе да Бог влада над народима (Пс. 21, 29; Пс. 46, 9), да управља њиховим судбинама упркос њиховим замислима (Пс. 32, 10). Надаље, псалмопесник бесконачног Бога слави као Цара од старине (πρὸ αἰῶνος, Пс. 73, 12) и Господара заувек (εἰς τὸν αἰῶνα) у чистој вечности (Пс. 9, 37; Пс. 28, 10).

рода, кроз којег ће се откривење обзнанити свим народима. Одавде произлази и ведро поуздање које почива на сигурности да историја није безначајна случајност нити епифеномен циклуса природе који би се вечно понављао. Историја се, насупрот томе, путем вере прихвата као извршење Јахвеових намера. Историјски догађај овде задобија нову димензију: он постаје теофанија.¹⁴ Једном речју, Јахвеова спасоносна воља даје историји схватљивост.

3. Бог у историји

Бог чини захват у историји. Он води народ који је изабрао. Он је Сведржитељ, који је у критичним тренуцима интервенисао, и тако изнова потврђивао да је Он један једини живи Бог. Суштински циљ јеврејског Бога у историји било је спасење Израиља.¹⁵ Дефинитивни приказ оваквог веровања представљен је у Књизи пророка Данила,¹⁶ написаној после повратка из вавилонског ропства, а непосредно уочи макавејског устанка у другом веку пре Христа.¹⁷

Библија не представља једну специфичну филозофију историје. Она је, пре свега, реч и прича из прошлости. Историјска тематика игра значајну улогу библијске приповести, како Старога тако и Новог Завета. Ми читамо и тумачимо те приче покушавајући да анализирамо схватање историје које се налази иза њих. Иако понегде постоје теолошки коментари о историји у мудросној литератури, поезији, пророчким списима, итд., историјске књиге нам обезбеђују детаљније увиде у природу историје. Како примећује Драган Милин, „у такозваним историјским књигама налазимо хронике, генеалогije и описе личности и догађаја који задивљују својим историографским поступком... Ипак, врло је важно знати да библијски писци све до-

¹⁴ Мирче Елијаде, *Светло и профано*, Београд 1998, 142.

¹⁵ Џералд Џејмс Витроу, *Време кроз историју*, Београд 1993, 72. Кроз Божију стваралачку реч историја бива способна да постане носилац једног надисторијског садржаја, вечног спасења.

¹⁶ Уп. нпр. „Ја погледах у мојим ноћним виђењима и гле, на облацима небеским дође неко као Син човечји. Он приступи старешини дана (Ветхиј денми) и приближи се к њему. Њему се даде власт, слава и царство, и њему служуху сви народи и сва племена, и људи свих језика. Његова је власт, власт вечна која неће проћи и његово царство неће престати” (Дан. 7, 13–14).

¹⁷ Књига пророка Данила је, уосталом, прва оригинална филозофија историје за коју зна човечанство, а која је настала у дохришћанској ери. Уп. Николај Берђајев, *Смисао историје*, Београд 2002, 6.

гађаје схватају првенствено теолошки, *sub specie Dei*.¹⁸ Историја је, штавише, подручје божанског откривења (*locus revelationis*).¹⁹ Пре него што се окренемо од конкретних описа историјских догађаја ка изналажењу филозофије историје, требало би да будемо пажљиви да не изгубимо из вида то да је историја прича о људима и, у библијском смислу, њиховом сусрету са Богом. Реч је о сусрету који је узајамно обогаћивање. Творац историје јесте свемоћан, али та свемоћ се ограничава пред људском слободом.

„Бог библијског откривења јесте личност, а не безлично биће. Управо је у томе новина коју Бог открива Мојсију.“²⁰ „Мојсије рече Богу: Ево, кад отидем к синовима Израиљевим, па им речем: Бог отаца ваших посла ме к вама, ако ме упитају: како му је име? шта ћу им казати? – Господ одговори Мојсију: Ја сам онај што јест. Тако ћеш казати синовима Израиљевим: Који јест он ме посла к вама. – И опет рече Бог Мојсију: Овако кажи синовима Израиљевим: Господ Бог отаца ваших, Бог Авраамов, Бог Исаков и Бог Јаковљев посла ме к вама.“ (Изл. 3, 13–14).

4. Ка старозаветној филозофији историје

У жељи да разумемо хришћанску филозофију историје, корисно је прићи Старом и Новом Завету одвојено, јер се овај потоњи надовезује на први и реинтерпретира га. Историја је била веома важна за старозаветне Јевреје јер су они историју схватили као место у којем се Бог открива и дела. У том смислу, синајско откривење Божијег имена Јахве, које је пророк Мојсеј добио од Бога могло би да значи – *Ја делатно јесам* или *Ја Јесам Сушћи* (Изл. 3, 14).²¹ Ипак, овде треба напоменути да је апстрактни појам бића био потпуно стран Израиљу. Глагол *хајах* не подразумева постојање као такво, већ има у виду динамизам, делање и

¹⁸ Драган Милин, *Старозаветна историја*, Нови Сад 1994, 5.

¹⁹ Истовремено, историја није само откривење Бога, већ је и узвратно откривење човека Богу у свом стваралачком прегалаштву. Из тог разлога историја јесте тако страшна и трагична. Та драма, драма историјског процеса, одређује се тиме што је тајна историје, заправо, тајна слободе. Зато је у центру историје хришћанства постављен крст, распеће Сина Божијег као парадигма страдања и даривања слободе људском роду.

²⁰ Уп. Ромило Кнежевић, *Време и сазнање: теолошко читање Марсела Пруста*, Институт за теолошка истраживања, Београд 2011, 121.

²¹ У Старом Завету име се схватало као средство јављања, тј. посредовања Бога у свету. Божије име се призива као субјект деловања (Пс. 53, 5). Бог је доживљаван као делатни, динамични Бог који учествује у људској историји.

присутност. Реч је, дакле, о „делатном бићу“, „бићу за“ или „бићу са“, о чему говори и дванаести стих треће главе Друге књиге Мојсије: „А Бог му рече: ја ћу бити с тобом.“ Зато, сви наведени стихови могли би се протумачити као одлучност библијског Бога да делатно и верно са својим народом учествује у његовој историји.²²

Приповест о Стварању у Књизи Постања²³ успоставља почетну тачку за људску причу, јер целокупно човечанство има свој корен у Адаму и Еви којима је Бог рекао – „рађајте се и множите се, и напуните земљу, и владајте њом“ (Пост. 1, 28). Премда „Бог погледа све што је створио, и гле, добро беше веома“ (Пост. 1, 31), убрзо потом „разломљеност“ историје улази у причу јер први пар подлеже искушењу да једе са „дрвета познања добра и зла“ (Пост. 2–3). Потоња историје тиме, са старозаветне тачке гледишта, постаје прича о искупљењу. Бог дела унутар простора и времена како би остварио искупљење људи које воли. Јевреји, с друге стране, чине сећања на Божија дела у пређашњој историји показујући тиме своје поверење у испитељску мисао Бога у садашњости и будућности.

Феномен схватања историје јесте један од важних теолошких идеја у Старом Завету. То је особито дубоко виђење историје, то јест, перспектива развијања времена од почетка до краја, која је руковођена вољом Божијом, подразумевајући и вољу оних са којима Бог стоји у односу. Историја, дакле, иде ка неком смисаоном циљу и она је једна од главних тема у старозаветној књижевности.²⁴ Управо јеврејска месијанска мисао (очекивање некога ко треба да дође и промени судбину Израиља) учинила је подстицај да хришћанство изнедри историју. Изворно поимање историје у Старом Завету недвосмислено указује на њен есхатолошки карактер.²⁵ Наиме, народ коме се нешто обећава за будућност, било да је у питању „обећана земља“ или „плодно потом-

²² Зато није случајно Ернест Рајт своју књигу насловио *Бог који дела*. Види G. F. Wright, *God Who Acts: Biblical Theology as Recital* (Studies in Biblical Theology, 8; 1952).

²³ Постање је већ само по себи историјски појам, који у мањој мери одговара на питање порекла, а у већој на циљ стварања света.

²⁴ Као што мисли нпр. Милошевић: „Историјско кретање испуњено смислом мора имати неки свој крај, оличен у виду каквог достигнуг циља коме би оно требало нужно да стреми. Бесциљна историја, па макар била у знаку непрестаног напретка, у суштини је ипак бесмислена. Чиме бисмо уосталом мерили узлазну путању историје ако не неком сврхом која ту путању осмишљава“ (Никола Милошевић, *Има ли историја смисла*, Горњи Милановац 2000, 139).

²⁵ Библијско схватање историје уско је везано за развој идеје месијанизма у Старом Завету. Месијанизам, пак, представља, у најширем смислу речи, Израилево очекивање славне будућности. О овоме опширније види: Родољуб Кубат, *Основе старозаветне антропологије*, Београд–Нови Сад 2008, 119–120.

ство“, смисао сопственог постојања усмерава ка ономе што ће доћи. Стари Завет доноси један специфичан поглед на историју: први пут се раскида са цикличним начином мишљења, први пут се схвата историја као „стрела времена“. ²⁶ Штавише, историја представља позорницу Божије повезаности са светом. Другим речима, историја је главно средство за разумевање Бога и повезаности његових путева са човеком. Коначно, Стари Завет представља историју као морално и духовно значајан процес који је под Божијом контролом. То је евидентно у набрајању свештених догађаја у 135. псалму.

5. Лични Бог у историји спасења

Библијски Бог јесте лични Бог, Бог који склапа савезе у историји открива се као Бог Аврама, Исака и Јакова. Божије самосведочење²⁷ као откривењско збивање јесте предмет библијске историје. Библијски Бог се јавља у историји, делује кроз историјске догађаје²⁸ (извео је Јевреје из египатског ропства, превео преко Црвеног мора, увео их у Земљу обећану). Штавише, „само Бог открива тајну историје“.²⁹

У старозаветној интерпретацији историје очигледно је да Бог објављује самога себе не само у историји, него и *кроз* историју као целину. Богови простора надвладани су; историја има почетак, средину и крај. Иако је изабрани народ главни носилац историје, њихова историја има значење за све народе.³⁰

²⁶ Стрела времена је потпуно недостајала класичном свету у виђењу људске судбине. С тиме је у вези и констатација да стрела времена не постоји у древној митологији. Могли бисмо рећи да је стрела времена одиста изум хришћанства и то само оној мери у којој се оно ослања на традиционални јудаизам. О овоме види: Umberto Eco, *Razgovor o kraju vremena*, Београд 2001, 28.

²⁷ Упућујемо на тешко преводиву синтагму немачког језика *die Selbstbezeugung Gottes*. Одабрали смо превод „Божије самосведочење“ радије него „Божије самопоказивање“ зато што глагол сведочити у већој мери разјашњава јудејску представу Божијег деловања у историји. Опширније о овоме види Валтер Ајхрот, „Откривење и историја у Старом Завјету“, *Лојос*, Београд 2005, 8.

²⁸ „Описивању тога збивања међутим својствено је да га оно не описује само као неко збивање које се одвија у историји, већ као оно које и образлаже историју.“ Види чланак Валтера Ајхрота, „Откривење и историја у Старом Завјету“, *Лојос*, Београд 2005, 8.

²⁹ Илија Томић, *Старозавештни пророци*, Београд 2013, 155.

³⁰ „This is the Old Testament interpretation of history. Here it is obvious that God reveals himself not only in history but also through history as a whole. The gods of space are overcome; history has a beginning, a center, and an end. Although the elected nation is the main bearer of history, its history has meaning for all nations.“ Paul Tillich, *The Protestant Era*, Chicago 1948, 22.

Будући да се Бог јавља у историји, то онда време, у јеврејској, односно библијској традицији добија онтолошки карактер. Јевреји су славили догађаје, то јест дане у којима се Бог јављао у свету. Библијско схватање бића се везује за време, за све оне догађаје који имају искупљујући карактер, који дају времену есхатолошки карактер, везујући га за последњи дан доласка Месије.

Како бисмо јасније разумели однос Бога и човека у историји Израиља, осврнућемо се на речи псалмопесника Давида:

„Отворићу у причама уста своја, говорићу загонетке од почетка. Оно што чусмо и дознасмо, то и оци наши казиваше; не скри се од деце њихове у другом нараштају, казујући хвале Господње, и силе Њејове, и чудеса Њејова, која учини.³¹ И подиже сведочанство у Јакову, и закон постави у Израиљу, што је заповедио оцима нашим да то обзнане синовима својим, да дозна нараштај други, синови који ће се родити, и устану и казују то синовима својим, да на Бога полагају наду своју и не забораве дела Божија, и заповести Његове да траже; да не буду као оци њихови, нараштај покварен и преогорчујући, нараштај који није исправљао срце своје, и није поверио Богу дух свој“ (Пс. 77, 2–8).

Овај псалам недвосмислено показује да је Бог у срцу историје. Према библијско-теолошком схватању, историја је, дакле, прича у којој се Божија промисао сусрела са људским лутањем. У најранијим периодима Месија се није помињао као појединачна личност. Месијанска будућност је кроз дугу историју била нејасна, не само обичном народу него и пророцима. Ипак, клупко Божијег домостроја које је подразумевало развој теолошке свести било је јасно интенцирано: историја иде ка неком циљу, ка остваривању неког Божијег плана.

Осим тога, историја је била веома важна за старозаветне Јевреје јер је она била посредник кроз који је Бог открио самог себе. Ми познајемо Бога више кроз његова дела неголи кроз претпоставке. Временом, у богословској традицији библијска историја добија назив „свештена историја“. Са Аврамом почиње, како је научници називају, Heilsgeshichte – историја спасења. Дакле, у контексту библијске теологије, историја се, заправо, схвата као историја спасења.³²

Сви ови односи човека са Богом водили су ка томе да Бог, који је много пута кроз историју походио народ свој, постане конкретни историјски човек остајући предвечни Бог. И тако долазимо до Новог Завета у којем проналазимо испуњење старозаветних ишчекивања, премда не

³¹ Курзив је наш, прим. аут.

³² Теолошки појам *историја спасења* треба бити протумачен, или, прецизније речено, схваћен као историја милости и спасења која се протеже на све људе свих времена током целокупне људске историје.

сметнути са ума и то да је у свим теофанијама Старог Завета присутан Христос. Следствено, сам Христос и прва Црква били су надахнути Старим Заветом и старозаветним појмом историје.

Закључак

Божије деловање у историји није само скривена сила у свему што се збива, коју човек може наслутити и уважавати а да у својој сржи не буде њоме обузет, већ је оно неизбежна стварност, препуна драматичне динамике, која (човеку) не дозвољава став посматрача, већ која човека свагда изнова ставља пред захтев личне Божије силе, која га позива на одговорно учествовање у светском збивању. Израил је имао искуство живог Бога који делује у историји. То искуство потврђује тврдњу старозаветних пророка да је Бог господар историје. Историја је врло важна за старозаветне Јевреје, јер је она медијум кроз који је Бог себе открио. Ово узимање у обзир историје и од самог Бога главна је црта јудеохришћанске традиције.³³ Теолошки концепт Израила негира тадашњи понегде прихваћени циклични модел схватања историје. Месијанска нада која пламти кроз историју Старог Завета модификује схватање историје. Заправо, само постојање и историја смислени су само онда када имају свој крај, свој финални моменат који ће вечно трајати, а то је васпостављање Божијег Царства. Тај крај ће бити Дан Јахвеов којем стреми историјско збивање, како би у њему још јасније била препозната Божија воља и како би она дошла до изражаја. Кретање ка том коначном циљу није кружно, већ праволинијско. Бог, дакле, кроз разне догађаје и личности, управља историјом и руководи је ка њему знаним великим циљевима. Историјски кораци неће трајати бесконачно, већ ће Бог, када Он то хоће, ставити тачку на крај историје и васпоставити вечни Сабат за Израил ради обећања датих праоцима. Вера, која се налази у срцу библијских сведочанстава о историји Божијег постепеног откривења, јесте основ за учешће у Божијој стварности новозаветног Христа. Господ Цркве одобрава старозаветно схватање историје и даје јој својство своје личне предисторије. Тиме старозаветно схватање Божијег деловања у историји и данас постаје важно и значајно. Старозаветно историјско очекивање надисторијског Месије испунило се у Христу. Бог се оисторичио и уисторичио. Добри Бог је одлучио да постане човек. Богочовек је показао да је човек заиста потребан Богу.

³³ Уп. Максим Васиљевић, „Однос истине и историје: неке импликације по однос теологије и науке“, *Богословље* 1–2, 2007, 27–50.

Наведене референце:

Библија, прев. Ђ. Даничић – Вук Караџић, Библијско друштво, Београд 2001.

Валтер, Ајхрот, „Откривење и историја у Старом Завету“, *Логос*, Београд 2005.

Берђајев, Николај Александрович, *Смисао историје*, Београд 2002.

Брајзах, Ернст, *Историографија*, Клио, Београд 2009.

Васиљевић, Максим „Однос истине и историје: неке импликације по однос теологије и науке“, *Богословље* 1–2, 2007, 27–50.

Витроу, Цералд Џемс, *Време кроз историју*, Српска књижевна задруга, Београд 1993.

Елијаде, Мирче, *Свето и профано*, Београд 1998.

Кнежевић, Ромило, „Истинска уметност ствара вечност“, *Полишика*, додаток „Култура–Уметност–Наука“, 11. 4. 2015.

Кнежевић, Ромило, *Време и сазнање: теолошко читање Марсела Пруста*, Институт за теолошка истраживања, Београд 2011.

Кубат, Родољуб, *Основе старосавезне антропологије*, Беседа, Београд – Нови Сад 2008.

Мајендорф, Јован, „Бог у историји“, са енглеског превео Радомир Ракић, *Теолошки погледи* 1–3, Београд 1985, 147–155.

Милошевић, Никола, *Има ли историја смисла?*, Лио, Горњи Милановац 2000.

Милин, Драган, *Старозавештна историја*, Нови Сад 1994.

Томић, Илија, *Старозавештни пророци*, Београд 2013.

Daniélou, Jean, *The Lord of History*, trans. Nigel Abercrombie (Cleveland, Ohio: The World Publishing Co., 1968).

Еко, Umberto, *Razgovor o kraju vremena*, Narodna knjiga – Alfa, Београд 2001.

Levit, Karl, *Svjetska povijest i događanje spasa*, Svjetlost, Sarajevo 1990.

R. E. Brown – J. J. Castelot – J. A. Fitzmeyer – J. J. Kselman – J. J. McKenzie – D. D. Stanley – A. Suelzer – B. Vawter, *Biblijska teologija Staroga i Novoga zavjeta*, preveo Mato Zovkić, Kršćanska Sadašnjost, Zagreb 1980.

Tillich, Paul, *The Protestant Era*, Chicago 1948.

Rust, Eric Charles, *The Christian Understanding of History*, London 1947.

Wright, G. Ernest, *God Who Acts: Biblical Theology as Recital* (Studies in Biblical Theology, 8; 1952).

Примљено: 14. 11. 2016.

Одобрено: 28. 11. 2016.

THE CONCEPT OF HISTORY IN OLD TESTAMENT

Zlatko Vujanović

Eparchy of Šumadija, Aranđelovac

***Summary:** On the ground of the texts of the Old Testament concept of history is focused on God and man. Jewish conception of history is based on historical events in which God plays an important role. God who is actively involved with his gentleness in history and a man who always takes a part in history as a historian testifies. God in the Old Testament writings appear as an active participant in the history of salvation of the Jewish people. In this study of scriptural texts we found a model of interpretation of history as God and man joint action in time and space of the Old Testament world.*

***Key words:** Old Testament, God, history, man.*